

CUMHURİYET'İN İLK NÜFUS SAYIMINA GÖRE ANTALYA'NIN DEMOGRAFİK YAPISI

Güven DİNÇ*

ÖZET

Osmanlı döneminde çeşitli nüfus sayımları yapılmış olmakla beraber, Antalya nüfusuna ait ilk ayrıntılı bilgilere Cumhuriyet döneminde ulaşılmıştır. 1927 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyet döneminin ilk genel nüfus sayımına göre Antalya'da 93.212 erkek, 111.160 kadın toplam 204.372 kişi bulunmaktaydı. Nüfus yoğunluğu bakımından en fazla değere sahip ilçeler Korkuteli, Akseki, Antalya ve Alaiye olmuştur. Antalya bu yıllarda oldukça genç ve sağlam bir nüfusa sahiptir. Yani çalışabilirlik yönünden gelişkin bir yapıdadır. Öte yandan aynı genç nüfusun okuma yazma oranı oldukça düşük seviyelerdedir. Dolayısıyla, okuma yazma bilenlerin oranı % 5 ile Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Bu nedenle çok sayıda öğretmen ve okula ihtiyaç duyulduğu ortadadır. Ülkenin üst üste gelen savaşlardan çıkmış olmasının etkisiyle dul nüfus oranında 19.015 kadın ve sadece 958 erkek sayılmıştır. Sayımda Antalya'ya olan ve Antalya'dan dışarıya gerçekleşen göçlerin demografik yapıda önemli değişmelere yol açtığı da gözlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Nüfus Sayımı, Demografi, Cumhuriyet.

ABSTRACT

Although different census had been done in Ottoman period, about the detailed population informations of Antalya reached firstly the period of Republic. According to census of 1927 that the first census of Republic of Turkey, there were 93.212 men, 111.160 women and total 204.372 people. They were Korkuteli, Akseki, Antalya and Alaiye districts that had the most population density. Antalya had a young and healthy population. That is, population of Antalya had grown-up structure from the workability point of view. On the contrary, It was rather few level that the literacy of the young population. Consequently, the rate of literacy in Antalya was 5 percent that was less than the average of Turkey. Therefore, It was obvious that needed to a lot of school and teacher. Because of many wars which occurred frequently, 19.015 women and merely 958 men were counted in the rate of widowed people. It was observed that happened migrations to Antalya and from Antalya that brought on important changes in demographic structure.

Key Words: Antalya, Census, Demography, Republic.

* Dr. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ANTALYA.

GİRİŞ

Bu çalışmada 1927 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımında Antalya'da elde edilen veriler tarihî ve demografik açıdan irdelenmektedir. Bunun yanında Antalya'nın Cumhuriyet dönemine kadar gelen süreçte oluşan profili ve 1927 nüfus sayımına ilişkin ek bilgiler sunulmaktadır.

Antalya ile ilgili olarak tarih öncesi dönemlere ait yeterli miktarda aydınlatıcı bilgiler bulunmamasına rağmen Karain ve Beldibi mağaralarında yapılan araştırmalarla bu bölgedeki insanlık tarihinin Paleolitik (Yontmataş) döneme kadar uzandığı arkeolojik açıdan ortaya konulmuştur.¹

Bölgenin bilinen ilk sakinleri Solimlerdi. İlk başlarda kendi dillerini konuşan Solimler daha sonra göçlerin etkisiyle Fenike, Karya ve Grek dillerini kullanmışlardır.² Antalya kentinin kuruluşu ise II. yüzyılda Bergama Kralı II. Attalos tarafından gerçekleştirilmiş ve adına izafeten "*Attaleia*" adı verilmiştir. Sonraları bu ad sırası ile "*Stelai*", "*Satalya*", "*Adalya*" ve "*Antalya*" biçimlerinde değiştirilerek kullanılmıştır.³

Ticarî ve jeopolitik konumuna binaen tarihin bütün dönemlerinde bölgede egemen olan güçler Antalya ve çevresine sahip olmama lüksünü gösterememişlerdir. Bu durum, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devletleri için de geçerli bir husustur. Selçuklular bölgede faaliyet gösterinceye kadar egemen unsur Ortodoks Hıristiyanlardı. Selçuklular, Anadolu'nun büyük kısmını topraklarına katmalarından sonra ve ticarî faaliyetlere ağırlık vermelerinden dolayı dönemin etkin bir ticaret merkezi konumunda olan Antalya ile ilgilenmeye başlamışlar ve sonuçta 1207 yılında kenti ele geçirmişlerdir. Bundan sonra Antalya ve çevresine çok sayıda Türkmen yerleştirilerek Türk-İslam hâkimiyetinin pekişmesi sağlanmıştır.⁴ Zira, Antalya ve çevresine yerleştirilen Teke Türkmenleri bölgeye hem adını vermiş hem de – gayrimüslim unsur tamamen yok olmamakla beraber – bölgenin Türkleşmesinde büyük pay sahibi olmuşlardır.⁵

Antalya ve çevresi Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı egemenliğine alındıktan sonra Livâ-yı Teke adında sancak düzenine sokularak önemli şehzade sancaklarından birisi konumuna yükseltilmiştir.⁶ XVI. yüzyıl sonrasında

¹ Bilge Umar, *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi*, C.I, İzmir, 1982, s.2.

² Hüseyin Çimrin, *Antalya*, Antalya, 2002, s.45.

³ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 1998, s.462.

⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2005, s.305-308.

⁵ Şehabeddin Tekindağ, "*Teke-eli veya Teke-ili*", İ.A., C. XII/1, İstanbul, 1979, s. 126.

⁶ Antalya'ya gönderilen 4 şehzade bulunmaktadır. Antalya'nın bir şehzade sancağı konumu için bkz. Haldun Eroğlu, "*Şehzade Sancağı Antalya*", *Antalya'nın Son Bin Yılı Sempozyumu (18-19 Aralık 2003)*, Antalya, 2006, s.15-25.

Akdeniz havzasında görülen ticaretin azalması ve dolayısıyla kentlerin gelişiminin yavaşlaması Antalya'da da hissedildiğinden şehir, İmparatorluğun sonuna kadar klâsik bir Anadolu kenti vaziyetini korumuştur. Birinci Dünya Savaşı sonunda 29 Nisan 1919'da İtalyanlar tarafından işgal edilen bölgede, işgal süresince İtalyanların yerli halk ile çatışma olmamasına büyük gayret harcadığı bilinmektedir. Kurtuluş Savaşı döneminde ise Antalya ve havalisi gönüllü asker ve maddî yardımlarla Batı cephesindeki savaşlarda ulusal güçlere destek olmuştur. İtalyan işgali 1921 yılının ortalarında kalkmaya başlamış ve 5 Temmuz 1921'de Antalya İtalyan işgalinden tamamen kurtulmuştur.

1- Türkiye'de Nüfus Sayımları ve Cumhuriyet'e Kadar Antalya Nüfusu

Bir Bölge ya da ülkede yaşayan insan sayısına nüfus [population] denir. Toplumların ilerlemesine ya da gerilemesine etkide bulunan en önemli faktörlerden birisi olan nüfusun artıp azalması savaşların ve önemli tarihî olayların bazen sebepleri bazen da sonuçları arasında yer almaktadır.

Nüfus sayımları, toplumu meydana getiren fertlerin sayı, cinsiyet, yaş, meslek, dil, din ve öğrenim durumlarını ortaya koyduğundan toplumların sosyolojik, ekonomik ve tarihî yönlerinin bilinmesi, sosyal tarihlerinin yazılması açılarından oldukça önemlidir. Bu nedenle nüfus ile ilgili bilgi edinme arzu ve ihtiyacı yine toplumların var olması ile başlamıştır.⁷ Gerçekten de Mısırlıların, Çinlilerin, Yahudilerin, Romalıların, idarî, malî ve askerî amaçlarla sayımlar yaptıkları bilinmektedir. Ortaçağ'da nüfusun miktarını tespit için çeşitli sayımlar yapılmakla beraber bu devirdeki sayımlar oldukça düzensiz ve tahminî usullerle gerçekleştirilmekteydi.⁸

Modern sayımların yakın bir geçmişi vardır. İsveç'te ilk modern sayım 1749, Amerika'da 1790, İngiltere'de 1801 yılında yapılmıştır. XIX. yüzyılda Avrupa'da nüfus sayımı yapmak moda haline gelmiş ve sayımlar ilkel biçimlerden kurtularak daha gelişkin yöntemlerle yapılmaya başlanmıştır. Bu yöntemler birliklerini tamamladıktan sonra nüfus sayımı yapan İtalya ve Almanya'da da görülmektedir.⁹

⁷ Sabahattin Alpat, *Türkiye'de Nüfus Sayımları ve Türkiye'nin Nüfus Yapısındaki Değişmeler*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü Yayın No: 99, yayım yılı yok, s.2.

⁸ M. Tayyip Okiç, "*İslâmiyette İlk Nüfus Sayımı*", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. VII'den Ayırbaşım, Ankara, 1960, s.11.

⁹ Ratip Yüceuluğ, *Nüfus Sayımları, Cihandaki Tarihçesi ve Gayesi, Türklerde Nüfus Sayımları ve Tarihçesi, Türkiye'de İstatistik Teşkilatı ve Tarihçesi*, Ankara, 1947, s.8.

Nüfus sayımlarının Türkiye’de tarihsel bir geçmişi vardır. Selçukluların ve İlhahlıların İran bölgesinde nüfus sayımları yaptıkları bilinmektedir. Osmanlı imparatorluğunda son dönemlere kadar nüfus sayımı gerçekleştirilmemiş olmakla birlikte, vergi amaçlı yapılan “*tahrir*”lerden tahminî nüfus hakkında önemli değerler elde edilebilmektedir. Osmanlı imparatorluğu bir bölgeyi topraklarına dâhil ettiğinde yapılan ilk işlemlerden birisi, il yazıcıları denilen görevliler gönderilerek tüm vergi kaynaklarının kayıt ve vergiye tâbi bütün mükelleflerin tespit edilmesiydi. Bu tür sayımlara hangi tarihte başlandığı kesin olarak bilinmemekle beraber günümüze ulaşan en eski defter olan 1431 tarihli Arvanid Sancağı Defteri¹⁰ ve diğer bazı belgelerin ışığında XIV. yüzyılda mevcut olduğu ortaya çıkarılmıştır.¹¹

1530 yılında düzenlenen Teke Sancağı tahrîr defterinde [937 tarihli İcmâl Defteri] Antalya’da Müslümanların bulunduğu 20 mahalle ve bu mahallelerde 474 hane kaydedilmiştir. Gayrimüslimler “*Cema’ât-i Gebrân*” ve “*Cema’ât-ı Yahûdiyan*” olarak ayrı ayrı yazılmışlardır. Cema’ât-ı Gebrân’da 96, Cema’ât-ı Yahûdiyan’da 18 hane bulunmaktaydı ve Antalya şehrinde toplam 588 hane mevcuttu. Defter üzerinde yapılan çalışmalarda 1530 yılı dolaylarında Antalya kentinin tahminî nüfusu gayrimüslimlerle beraber 3.866 olarak tespit edilmiştir.¹²

Tahrir defterleri nüfusu değil, toprağı ve vergi veren mükellefleri belirlemeyi hedef alan bir yöntemdi. Osmanlı imparatorluğunda toprak sayımını esas almayan ilk sayım 1246 [1830/1831] yılında gerçekleştirilmiştir. Yeniçeri Ocağı’nı kaldırdıktan sonra köklü ıslahat hareketlerine girişen II. Mahmut, 1828 yılında bir genel nüfus sayımı yapmaya karar vermiş, ancak Rusya’yla başlayan savaş nedeniyle bu girişimini hayata geçirememiştir.¹³ Sayıma ancak savaşın bitimi müteakip başlanabilmiş ve geniş hazırlıklardan sonra Rumeli ve Anadolu sancaklarıyla kasabalarında başarıyla tamamlanmıştır.¹⁴ II. Mahmut bu sayımla, Müslim ve gayrimüslim nüfusu ortaya çıkartarak Yeniçeri Ocağı’nın yerine kurulan ordu için ülkedeki aktif gücün, yani askere alınabilecek Müslüman erkek nüfus ve cizye mükellefi gayrimüslim nüfusun tespitinin yapılması

¹⁰ Bkz. Halil İnalçık, *Hicrî 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ankara, 1987.

¹¹ Mehmet Öz, “*Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler*”, *Osmanlılarda Bilgi ve İstatistik*, (Edit.H.İnalçık-Ş. Pamuk), Ankara, 2000, s.19-22.

¹² Behset Karaca, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Isparta, 2002, s.123.

¹³ Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914*, London, 1985, s.18.

¹⁴ Mahir Aydın, “*II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri*”, *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, (28-30 Haziran 1989), Ayırbaşım, İstanbul, 1990, s.82; Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı*, Ankara, 1943, s.7-10.

amacını gütmüştür. Yapılan sayımda Rumeli ve Anadolu'da toplam 3.753.642 vergiye tâbi ve asker olacak yaşa gelmiş erkek nüfus sayılmıştır.¹⁵

Yapılan bu ilk nüfus sayımında Antalya şehir merkezinde 2.879, tâbi nahiye ve köylerde 1.963 nüfus tespit edilmiştir. Anadolu eyaletine bağlı¹⁶ Teke Sancağı genelinde bakıldığında ise toplamda 35.839 nüfus bulunmaktadır. Bu toplam rakama Mora'dan göç eden muhacirler [522 kişi] dâhil iken gayrimüslim nüfus dâhil değildi.¹⁷

İlk nüfus sayımından sonra 1844, 1852 ve 1856 yıllarında Rumeli, Anadolu ve Suriye topraklarında kısmî ve arzu edilen başarının elde edilemediği nüfus sayımları gerçekleştirildiği bilinmektedir.¹⁸

XIX. yüzyıl ortalarında Antalya nüfusu hakkındaki bilgilere dolaylı yollardan ulaşabilmektedir. Bu döneme dair yapılan bir incelemede¹⁹ Antalya kentinin tahminî nüfusu 13.000 dolaylarında saptanmıştır. Bu tahminî nüfusun % 5'lik diliminin gayrimüslimlerden oluştuğu bilinmektedir. Aynı döneme ait Antalya'da aile kurumu üzerine yapılan bir çalışmada²⁰ ise, bir ailenin ortalama 5 kişiden oluştuğunu tespit edilmiştir.

19. yüzyılın son çeyreğine doğru (1872-73/1289) Antalya şehir merkezinde vergiye tâbi 4.967 erkek nüfus vardı.²¹ Bu tarihten kısa bir süre sonra, 1877/78 [1294] yılında 80.391 tahminî erkek nüfus yaşamaktaydı.²² Osmanlı imparatorluğunda gerçekleştirilen en önemli nüfus sayımlarından birisi olan 1881/82 sayımında, Teke Sancağı genelinde 92.071 kadın, 92.061 erkek toplam 184.132 kişi sayılmıştı. Mezhep farklılıklarının gösterildiği sayım sonuçlarında, Antalya kentinde Rum, Ermeni ve Yahudi olarak 4.324 [% 6]

¹⁵ Stanford Shaw, "The Ottoman Census System and Population, 1831-1914", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 9, No: 3, Oct. 1978 s.325-326.

¹⁶ Fazıla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğunda İdari Taksimat ve Nüfus", *Belleten*, C.XV, S.60, Ankara, 1995, s.619-620.

¹⁷ Karpat, a.g.e., s.112; Karal, a.g.e., s.122; 1820'li yıllarda meydana gelen Yunan isyanı döneminde Yunanistan'dan çok sayıda göçmen Anadolu'ya gelmiş, bunlardan büyük bir kısmı da Antalya'ya yerleşmiştir. Bkz. Süleyman Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, Antalya, Antalya, 1997, s.89.

¹⁸ Shaw, a.g.m., 327; Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, TTK, Ankara 1994, s.11.

¹⁹ Rifat Özdemir, "Osmanlı Döneminde Antalya'nın Fiziki ve Demografik Yapısı (1800-1867)", *E.Ü. Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.VII, 1992, s. 152.

²⁰ Güven Dinç, "Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Antalya'da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu", OTAM, S. 17, Ankara, 2005, s.117.

²¹ Muhammet Güçlü, *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya*, Antalya, 1997, s.42.

²² Karpat, a.g.e., s. 119. Aynı yıl Osmanlı Devleti'nin toplam tahminî nüfusu ise Ravenstein'a göre 25.986.868 idi. Bkz. E.G. Ravenstein, "The Populations of Russia and Turkey", *Journal of the Statistical of London*, Vol. 40, No. 3, (Sept. 1877), s.455.

gayrimüslim yaşamaktaydı.²³ 1888/1889 [1306] yılında ise 1.569 Kıptî, 3.735 Rum, 11.112 aşayir [aşiret mensupları] ve 156.168 Müslüman olmak üzere toplam 172.854 kişi mevcuttu.²⁴

XX. yüzyılın hemen başında, 1899/1900 [1317] tarihinde Teke sancağında; Antalya, Alaiye, Akseki, Elmalı ve Kaş kazaları ile 12 nahiye ve bunlara bağlı 524 köy bulunmaktaydı. Kaza, nahiye ve köyler itibariyle Teke Sancağı genelinde 190.062 Müslüman ve 6.647 gayrimüslim nüfus kaydedilmiştir.²⁵

1904/05 [1322] tarihli Konya vilayet salnamesinde nüfus millet ve cinsiyet temelinde listelenmiştir. Sözkonusu tarihte Antalya kazasında toplam 97.089 kişi yaşamaktaydı. Teke sancağı toplam nüfusu ise gayrimüslimlerle beraber 232.740 kişi idi.²⁶

Osmanlı imparatorluğunda 1905/06 yılında yapılan son nüfus sayımında Teke [Antalya] sancağının toplam nüfusu 236.754 olup, bunun 119.332'sini erkek, 117.422'sini de kadınlar oluşturmaktaydı. Müslüman nüfus [Türkler] % 95'lik bir oranla büyük çoğunluğu oluştururken 10.255 Rum sayılmıştır.²⁷

K. Karpat, 1914 yılı nüfus istatistikleri için, 1905/06 sayım sonuçlarını içeren ve tarihi belirtilmemiş olmakla beraber yaklaşık 1906 yılına tarihlenen bir nüfus defteriyle 1914 yılı için verilen ve 1905/06 sayımının esas alındığının belli olduğunu belirttiği bir çizelge vermiştir.²⁸ Cinsiyet ayrımının gözetilmediği çizelge din esası üzerine oturtulmuştur. Buna göre Teke sancağı genelinde 235.762 Müslüman ve 12.385 Rum nüfus gösterilmiş olup, toplam nüfus 249.686'dır.²⁹

XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başlarında meydana gelen savaşlar ve göç dalgaları Osmanlı imparatorluğunda etnik ve dinî dönüşümlere yol açmıştır. Bu durumu kısmen Antalya'da da tespit etmek mümkündür. Antalya'ya gelen Mora ve Girit muhacirleri bölgede hissedilir bir etkide bulunmuşlardır. Özellikle

²³ Kemal H. Karpat, "Ottoman Population Records and the Census of 1881/82-1893", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 9, No. 3, Oct. 1978 s.271.

²⁴ Bu nüfusa kadınlar dâhildir. Güçlü, a.g.e., s.43.

²⁵ *Konya Vilayeti Salnamesi*, 1317, s.225.

²⁶ *Konya Vilayeti Salnamesi*, 1322, s.151.

²⁷ Karpat, a.g.e., s.164.

²⁸ Karpat, a.g.e., s. 35.

²⁹ Karpat, a.g.e., s.182; Justin McCarthy, bu çizelge üzerinde bazı düzeltmeler yaparak Rum nüfusu 15.740 ve Ermeni nüfus 800 olarak sunmaktadır. Bkz. Justin McCarthy, *Müslümanlar ve Azınlıklar-Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfus ve İmparatorluğun Sonu*, (Çev. Bilge Umar), İstanbul, 1998, s.88 ve 101.

Girit'in Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasından sonra 1897-1912 yıllarında Antalya'ya 4.690 muhacirin yerleştiği saptanmıştır.³⁰

2- Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Antalya Nüfusu

Kurtuluş savaşı yıllarında Antalya ve çevresinde büyük bir nüfus hareketliliği meydana gelmemiştir. İtalyanların bölgede izlediği işgal politikasının bir sonucu olarak Antalya ve çevresinde büyük çaplı bir silahlı çatışma meydana gelmezken Antalya'nın nüfus yapısında da büyük değişimler yaşanmamıştır.³¹

Türkiye'de nüfus konusu ulusal politika bağlamında ilk kez Atatürk tarafından ele alınmıştır. Atatürk, Türkiye nüfusunun artması, ulusal sağlık sorunlarının çözülerek ölümlerin azaltılması, bireylerin ülkeye faydalı birer vatandaş olarak yetiştirilmesi yönünde görüşlerini açıklamış ve bunu büyük millet olmanın gereği olarak nitelemiştir.

1 Mart 1924'te TBMM'nin ikinci dönem birinci toplanma yılı açış konuşmasında; "*Nüfusumuzun muhafazası ve tezyidi gayesini ehemmiyetle nazarı dikkate vaz' ederim. Feyyaz ve velut olan Türk milleti, mütemadî ve fennî tekayyüdat-ı sıhhiyeye mazhar olunca Türk vatanını süratle dolduracak ve şenlendirecek kuvvette olduğuna kimsenin şüphesi yoktur*"³² sözleriyle nüfus konusunun önemini vurgulamıştır.

Türk nüfusunun, ülkenin kalkınmasında etkin bir rol oynaması, yeni Türkiye'nin çağdaş yönetici kadrosunun en önemli amaçlarından biriydi. Ayrıca, uzun savaş yıllarında azalan nüfusun, ekonomik, sosyal, siyasal ve askerî yönlerden olumsuz etkiler yarattığı da hissedilmekteydi.³³ Bu nedenle, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde ülkenin genel nüfus yapısı değerlendirilirken bu hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

1923'teki nüfus miktarı ancak dolaylı [fakat teknik olarak yine de çok güvenilir yöntemler kullanan] tahminler yapılarak elde edilmiştir. 1935 yılı nüfus sayımından geriye doğru projeksiyon yöntemiyle yapılan bu tahminler,

³⁰ Fahriye Emigli, "*Girit'ten Antalya'ya Yönelik Göçler (1897-1912)*", *Antalya'nın Son Bin Yılı Sempozyumu (18-19 Aralık 2003)*, Antalya, 2006, s.157.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara, 2002.

³² *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-I*, Ankara, 1997, s.346-347.

³³ Irene B. Tacuber, "*Population and Modernization in Turkey*", *Population Index*, Vol. 24, No.2 (Apr. 1958), s.101.

1923 yılı için 13 milyon 100 bin kişilik bir rakam ortaya çıkarmıştır. Bu tahminin alt sınırı 12 milyon 967 bin, üst sınırı da 13 milyon 219 bindir.³⁴

Cumhuriyet'e kadar Antalya nüfusu çoğunlukla, Köylerde yerleşmiş, çiftçilik ve hayvancılık ile geçimini sağlamaktaydı. Bunun yanında şehir merkezlerinde meskûn halkın bir kısmı yine çiftçilik ve hayvancılık yaparken bir kısmı da çeşitli esnaflıkla hayatlarını kazanmaktaydı. % 5 civarındaki gayrimüslim nüfus ise çoğunlukla ticaret ve esnaflık ile meşguldü.

Cumhuriyet döneminde Antalya nüfusuna dair ilk sağlıklı bilgiler 1926-27 yıllarından itibaren alınabilmektedir. Bu tarihte Antalya vilayeti 8 kaza, 16 nahiye ve 577 köyden müteşekkildi.³⁵ Belirtilen yılda vilayet genelinde 226.704 nüfus olup, 4.192 doğum, 1.981 evlenme, 288 boşanma olayı gerçekleşmiştir.³⁶

Antalya nüfusuna ilişkin önemli bir veri nüfus sayımının hemen öncesinde, 1927 milletvekili seçimleri dolayısıyla her ilin nüfus miktarına göre çıkaracağı milletvekili sayısı hesaplamalarında görülmektedir. Dâhiliye Vekâleti'nden Başvekâlete verilen 16 Ağustos 1927 tarihli listede Türkiye genelinde 316 milletvekili seçilmesi planlanırken Antalya vilayeti için 95.228 erkek (seçmen) nüfusa karşılık 5 milletvekili gösterilmiştir.³⁷

3- Cumhuriyet Türkiye'si'nin İlk Nüfus Sayımı ve Antalya Nüfusu

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan devraldığı miras içerisinde ülkede bulunan tüm nüfusu bütünlük içerisinde betimlemeyi sağlayacak bir kayıt sistemi ya da veritabanı bulunmuyordu. Osmanlı imparatorluğundan kalma düzenli ve karşılaştırılabilir olmayan nüfus bilgilerine hızla meydana gelen demografik değişimler eklendiğinde nüfusun büyüklüğü ve yapısına dair bilinmezlik daha da artmaktaydı. Bu ise nüfusun modern kriterlere göre sayılması ve belirli bir sisteme oturtulması noktasında Türkiye'de modernleşmenin tepe noktası sayılan Cumhuriyet yönetimi açısından büyük önem arz etmekteydi.³⁸

Cumhuriyetin ilk nüfus sayımının kuruluştan hemen sonra ya da daha sonraki bir tarihte olmayıp, 1927 yılında yapılmış olması rastlantının ötesinde

³⁴ Frederic C. Shorter, "The Population of Turkey After War of Independence", *International Journal of Middle East Studies*, Vol.17, No. 4, (Nov. 1985), s.419-421.

³⁵ T.C. Devlet Salnamesi, 1926-1927, s.548. Bir yıl önceki yıl 18 nahiye bulunmaktaydı. Bkz. T.C. Devlet Salnamesi, 1925-1926, s.354.

³⁶ T.C. Devlet Salnamesi, 1926-1927, s.548.

³⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.10/74.486.4.

³⁸ Aytül Tamer, Alanur Çalvin Bozbeoğlu, "1927 Nüfus Sayımının Türkiye'de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar", *Nüfusbilim Dergisi*, S.26, 2004, s.73.

bir vakadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin modernizasyonu Mustafa Kemal'in tasarladığı gibi belirli bir program dâhilinde ilerlemiştir. 1923 yılında kurulan Cumhuriyet ancak 1925 yılıyla beraber belirli bir sükûnete kavuşabilmiş; 1925-26 yıllarında kılık kıyafet, tekke, türbeler ve tarikatların kaldırılması, takvim ve saat değişikliği, Hukuk Fakültesinin açılması ve Yurttaşlık Yasası, 1927 yılında milletvekili seçimleri ve Nutuk'un okunması gibi gelişmeler inşasına çalışılan devletin sağlam temelleriydi. 1923-1929 yıllarının Türkiye'de geçmişle kesin kopuşu ifade ettiği göz önünde bulundurulduğunda, 1927 yılı bu süreçte genç Cumhuriyetin olgunluk adımlarının ilk basamağını teşkil ettiği söylenebilir.³⁹

Cumhuriyet yönetimi tarafından genel bir nüfus sayımı yapılması planlandıktan sonra bu iş için hızla bir takım hazırlıklara girişilmiştir. Nitekim 3 Mayıs 1926 tarihinde, Başvekâlete bağlı Merkezî İstatistik Dairesi kurularak tasarlanan nüfus sayımı için ilk resmî hazırlık yapılmıştır. Bu yeni kurumun başına alanında tecrübeli ve profesyonel bir kişi, Belçikalı İstatistikçi, Uluslararası İstatistik Enstitüsü üyesi Camille Jacquart atanmıştır.⁴⁰

29 Mayıs 1926 tarihinde “*Müddeti Zarfında Nüfus Kütüğüne Yazdırılmayan Doğum, Ölüm, Evlenme Veya Boşanma Vakalarıyla Mektûm Kimselerin Cezadan Afları Hakkında Kanun*”⁴¹ çıkarılarak yapılacak olan nüfus sayımı için önemli bir adım atılmıştır. Bu kanunla halkın, nüfus sayımı için görevli memurlardan saklanmasının önüne geçilmek istenmiştir. Zira, Cumhuriyet'in ilk yıllarında doğum, ölüm, evlenme ve boşanma gibi olayların nüfus kütüklerine geçirilmesi konusunda önemli sıkıntılar bulunduğu bilinmektedir.

2 Haziran 1926 tarihinde, nüfus sayımı konusu meclis gündemine taşınmıştır. Bu tarihte “*Umumî Tahrir-i Nüfus İcrası Hakkında 1/954 Numaralı Kanun Layihası ve Dâhiliye, Adliye ve Muvazene-i Maliye Encümenleri Mazbataları*” hükümet tarafından meclise sunulmuştur. Başvekil İsmet Paşa tarafından verilen kanun teklifinde, bir devletin en önemli zenginliğinin halkı olduğu, ahalinin gerçek miktarının ve özelliklerinin bilinmesinin modern devletin gereği bulunduğu, özellikle savaş ve mübadele gibi gelişmelerden sonra umumî nüfus sayımı yapmanın zarurî hale geldiği açıklanmıştır.⁴² Meclis'te yapılan görüşmelerin sonrasında aynı gün tasarlanan nüfus sayımı ile

³⁹ Tamer, *a.g.m.*, s.77.

⁴⁰ Tamer, *a.g.m.*, s.74.

⁴¹ *Türkiye Cumhuriyeti Sicillât-ı Kavanîn*, Birinci Kısım, Üçüncü Cilt, İstanbul, 1927, s.36-37. Söz konusu kanun 19 Haziran 1926 tarihli 403 numaralı Resmî Ceridede yayımlanmıştır.

⁴² *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, C. 26, Devre II, 113. İctima, s.1-5. (02.06.1926 Çarşamba).

ilgili dokuz maddeden müteşekkil “*Umûmî Tahrîr-i Nüfûs İcrâsı Hakkında Kanûn*” çıkarılarak nüfus sayımı işi kanuna bağlanmıştır.⁴³

Kanuna bakıldığında, 1927 yılında yapılması planlanan sayımla ilgili olarak 1926 yılında bazı bölgelerde tecrübe sayımları yapılması öngörülmüştür (mad. 1-2). Üçüncü maddede sayımın hangi kurallara ve hangi tarihte yapılacağıın Merkezi İstatistik Müdüriyeti tarafından tayin olunacağı belirtilmektedir. Diğer taraftan Türkiye’de umumî bir nüfus sayımı ilk kez yapılacağından bilumum devlet memurlarına, ordu görevlilerine ve okuyazarlara verilecek görevlerin yerine getirilmesi, eğer getirilmediği takdirde verilecek cezalar belirlenmiştir (mad. 5-6).⁴⁴

Sayım tarihi olarak 28 Ekim 1927 gününün belirlenmesinden sonra yapılması planlanan sayımdan önce kanunun ikinci maddesine göre 1926 yılı içinde ülkenin bazı yerlerinde genel nüfus sayımından farklı olarak tecrübe sayımları yapılması kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine 1927 sayımından evvel Sivas, Ankara, Mersin, Tekirdağ ve Ödemiş’te tecrübe nüfus sayımları gerçekleştirilmiştir.⁴⁵ Farklı tarihlerde yapılan tecrübe sayımlarını Merkezi İstatistik Dairesi Umum Müdürü Camille Jacquart, bizzat yerinde izlemeye özen göstermiştir.⁴⁶ Jacquart, Başvekâlet Müsteşarı Kemal Bey’e sunduğu 14 Aralık 1926 tarihli raporunda sayım dolayısıyla yapılacak işlemler ve propaganda faaliyetlerini aktarmıştır.⁴⁷

27 Eylül 1927 tarihinde, Dâhiliye Vekâleti’nin isteği üzerine, Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan yayımlanan genelgede, Nüfus sayımında dönemin okuma yazma bilen ve halk üzerinde etkili din görevlilerinin yardımcı olmaları istenilmekteydi.⁴⁸

Öte yandan sayım öncesi tüm kurumlar sayım konusunda bilgilendirilmiş ve özellikle gazetelerde geniş çaplı bir propaganda faaliyetine girişilmiştir. Sayımın vergi ya da askere almayla ilgili olmayıp, sadece mevcut nüfusu ortaya

⁴³ *Türkiye Cumhuriyeti Sicillât-ı Kavanîn*, Birinci Kısım, Üçüncü Cilt, İstanbul, 1927, s.698. Ayrıca bu kanuna bağlı olarak Dâhiliye Vekâletinin isteği üzerine 4 adet talimatname yayımlanarak bakanlar kurulu kararnamesiyle yürürlüğe konulmuştur. *BCA*, 030.18.01.01/019.43.11 (21 Temmuz 1926).

⁴⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Sicillât-ı Kavanîn*, Birinci Kısım, Üçüncü Cilt, İstanbul, 1927, s.36-37.

⁴⁵ Tamer, *a.g.m.*, s.78.

⁴⁶ *BCA*, 30.10/25.145.4; *BCA*, 30.10/25.145.8.

⁴⁷ *BCA*, 30.10/25.145.5; *BCA*, 30.10/25.145.20.

⁴⁸ *BCA*, 51.145 /13.108.5.

çıkarmak hedefinde olduğu halka anlatılmaya çalışılmıştır. Ülkede sayım konusunda, deyim yerindeyse tam bir seferberlik hali söz konusudur.⁴⁹

Tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımı 28 Ekim 1927 [28 Teşrinievvel 1927] tarihinde gerçekleştirilmiştir. Sayımda kayda tâbi tutulan nüfus prensip olarak, sayım günü muayyen bölgede hazır bulunan nüfustur. Fakat aynı zamanda hem nüfus-ı hazır ve hem de nüfus-ı mukimeyi tespit için sayım günü geçici bir nedenle hazır bulunmayan nüfus, mukime defterlere yazılmıştır. Ancak, daimi ikâmetgâh itibariyle toplanan veriler yeterince açık olmadığından tasnifte sadece nüfus-ı hazır dikkate alınmıştır. Sayım konusunda kaymakam ve valiler tarafından tayin ve hazır edilen sayım memurları kullanılmıştır. Sayım memurları önceden hazırlanan sayım cetvelleriyle esami listeleri kullanarak kendi mntıklarındaki nüfusu kayıtlara geçirmişlerdir. Sayım mntıklarının sınırlandırılmasından önce bütün binalar numaralandırılmıştır.⁵⁰

Sayım sonuçlarının gelmesiyle beraber verileri bir an önce tasniflemek ve kesin sonuç haline getirmek için çalışmalara hız verilmiştir. Bu amaçla geçici görevle alınan memurların yanı sıra kadrolu memurların da fazla mesai yapmaları Başvekâlet Müsteşarlığı tarafından Merkezî İstatistik Dairesi'nden istenmiştir.⁵¹ Zira, basında nüfus miktarıyla ilgili gerçeği yansıtmayan rakamlar yayımlanmaya başlanmıştı. Bunun üzerine Merkezî İstatistik Umum Müdürü Camille Jacquart tarafından Başvekil İsmet Paşa'ya yazılan 5 Nisan 1928 tarihli yazıda kaynağı Merkezî İstatistik Umum Müdüriyeti olmayan rakamlara itibar edilmemesi gerektiğini bildirmiştir.⁵² Sonuçta yapılan hızlı çalışmalar ile kısa sürede muvakkat neticeler hazırlanmış ve 1928 yılında Osmanlıca olarak neşredilmiştir. Hazırlanan Osmanlıca neşrin bir nüshası 16 Haziran 1928 tarihinde Camille Jacquart tarafından Başvekil İsmet Paşa'ya sunulmuştur.⁵³

Alman muvakkat neticelere göre Antalya'da 111.150 kadın, 95.120 erkek olmak üzere toplam 106.270 kişi kayıtlara geçirilmiştir.⁵⁴ Türkiye genelinde ise 8.075.801 kadın, 6.584.474 erkek, toplam 13.660.275 kişi tespit edilmiştir.⁵⁵

Sayımdan elde edilen rakamların kesin sonuçlar haline gelmesinden sonra kati sonuçlar 1929 yılında iki cilt halinde yayımlanmıştır. Osmanlı dönemi

⁴⁹ Tamer, *a.g.m.*, s.78.

⁵⁰ T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (T.C.B.İ.U.M.), 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Muvakkat Neticeler-I (Mntıklar İtibariyle Türkiye Nüfusu), Ankara, 1928, s.3.

⁵¹ BCA, 30.10/26.146.5 (22 Nisan 1928).

⁵² BCA, 30.10/26.146.4.

⁵³ BCA, 30.10/26.146.9.

⁵⁴ T.C.B.İ.U.M., *a.g.e.*, s.19.

⁵⁵ T.C.B.İ.U.M., *a.g.e.*, s.33.

sayımlarına göre daha güvenilir bilgiler edinilebilen bu sayımda ülke genelinde 6.563.879 erkek, 7.084.391 kadın olmak üzere toplam 13.648.270 kişi kayıtlara geçirilmiştir.⁵⁶ Ne var ki, bu ilk nüfus sayımının birkaç yüz bin kişilik bir eksiklik içerdiği bilinmektedir. Osmanlı dönemi nüfus sayımları vergi ya da askerî gayelerle yapıldığından yine aynı amaçla sayım yapıldığını düşünen halkın bir kısmı ya sayımdan kaçınmış ya da yanlış bilgi verme yoluna gitmiştir. Bilhassa göçebe vatandaşların sayımında bu güçlükler belirmektedir.⁵⁷ Dolayısıyla, 1927 yılındaki gerçek/resmî olmayan Türkiye nüfusunun 14 milyona ulaştığına dair iddialar bulunmaktadır.⁵⁸

Uluslararası İstatistik Enstitüsü üyesi olan Celâl Aybar, 1936 yılında adı geçen enstitünün Atina toplantısındaki konuşmasında, 1927 sayımı için, bazı göçebe vatandaşların sayımında “*alakadar muntika valilerin tahminlerine göre tespit edilmişti*” demekle bu görüşü doğrulamaktadır.⁵⁹

3.1 Antalya İli Genel Nüfus Miktarı ve Cinsiyet İtibariyle Nüfus

Yapılan ilk sayımda Antalya’da, şehir merkezinde 17.365, merkez köyler ve kasabalar ile beraber 36.324 kişi bulunmaktaydı. Antalya ile beraber toplam 9 ilçede 204.372 kişi sayılmıştır. Bu nüfusun 93.212’sini erkek, 111.160’ını kadınlar oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle vilayet nüfusunun % 54,39’unu kadın, % 45,61’ini erkek nüfus teşkil etmekte idi. Kadın erkek nüfus farklılığı bakımından en belirgin ilçe % 60,26’lık kadın nüfusa karşılık % 39,74 erkek nüfus barındıran Akseki idi. Bu konuda farkın en az olduğu ilçe ise % 51,58’lik kadın nüfusa karşılık % 48,42’lik erkek nüfusu bulunan Serik idi.

Alan bakımından geniş vilayetlerden birisi olan Antalya’da km²’ye düşen kişi sayısı ortalama 10,4’tür. Aynı sayımda Türkiye ortalaması km²’ye düşen kişi sayısı 18 olduğundan bu konuda Antalya Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Rakamlara bakıldığında Antalya merkez nüfusunun vilayetin genel nüfusuna oranı % 8’lerde kalmaktadır.⁶⁰

⁵⁶ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, Mufassal Neticeler, Ankara, 1929, s.XX.

⁵⁷ Bu gibi nedenlerle halkın sayımdan saklanması dolayısıyla, 1935 yılında gerçekleştirilen ikinci nüfus sayımında, sayımın amacının askerlik veya başka bir mükellefiyet oluşturulması amacını taşınmadığı, sadece bir sayım işleminden ibaret olduğunu köylere varıncaya kadar bütün halka anlatmak için ayrıntılı ve yoğun bir propaganda yapılmıştır. Bkz. Celal Aybar, “Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayımı-1935” (Beynelmilel İstatistik Enstitüsü’nün 1936 Atina İhtimama Arzedilen Fransızca Tebliğin Tercümesidir), Ankara, 1937, s.7

⁵⁸ Shorter, *a.g.m.*, s.422.

⁵⁹ Aybar, *a.g.m.*, s.3-4.

⁶⁰ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.III.

Tablo 1: Antalya İli Genel Nüfus Sayısı ve Cinsiyet İtibariyle Nüfus

İlçe	Cinsiyet Bazında Nüfus		Toplam (İlçeler Bazında)	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus Yoğunluğu (km ²)
	Erkek	Kadın			
Antalya	17.373 (%47,83)	18.951 (%52,17)	36.324 (% 17,77)	2.989	12.2
Alaiye	15.167 (% 44,04)	19.275 (% 55,96)	34.442 (% 16,85)	3.380	10.2
Korkuteli	11.863 (% 46,68)	13.553 (% 53,32)	25.416 (% 12,44)	1.605	15.8
Akseki	9.807 (% 39,74)	14.872 (% 60,26)	24.679 (% 12,08)	1.910	12.9
Kaş	9.042 (% 45,42)	10.821 (% 54,48)	19.863 (% 9,72)	2.490	8.0
Manavgat	8.168 (% 46,83)	9.273 (% 53,17)	17.441 (% 8,53)	2.140	8.1
Elmalı	7.418 (% 45,76)	8.794 (% 54,24)	16.212 (% 7,93)	1.565	10.4
Finike	7.168 (% 47,43)	7.945 (% 52,57)	15.116 (% 7,40)	1.850	7.6
Serik	7.206 (% 48,42)	7.676 (% 51,58)	14.882 (% 7,28)	1.550	9.6
Toplam	93.212 (% 45,61)	111.160 (% 54,39)	204.372 (% 100)	19.479	10.4

Kaynak: T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.III.

3.2 Medeni Hale Göre Antalya Nüfusu

Yapılan sayımda bireylere medenî durumları da sorulmuştur. Nüfus, bekar, evli, dul, boşanmış ve durumu tespit edilemeyenler olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre Antalya'da 204.372 kişi içerisinde 102.780 bekar, 79.891 evli, 19.973 dul, 1.638 boşanmış ve 90 adet durumu tespit edilememiş kişi vardı.⁶¹ Yani Antalya'da bekârlar büyük farkla çoğunlukta idi. Dul birey sayısı toplam içerisinde % 9,7 gibi yüksek sayılabilecek bir orana sahipti. Fakat asıl dikkat çekici nokta 19.973 kişi olan dul nüfusun 19.015'inin kadın ve sadece 958'inin erkek olmasıdır. Bu durum Antalya'daki evli erkek nüfusun Cumhuriyetin kuruluşuna kadar gelen süreç boyunca, uzun savaş yıllarında büyük kayıplar vererek arkalarında çok sayıda dul eş bıraktıklarının açık kanıtıdır.

⁶¹ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.129-130.

3.3 Yaş Gruplarına Göre Antalya Nüfusu

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda ve hemen öncesinde ülke nüfusu savaşlarda büyük kayıplar verdiği için özellikle erkek nüfusta hatırı sayılır bir azalma görülmektedir. Ağır nüfus kayıplarına rağmen ülkede genç nüfus büyük farkla çoğunlukta idi. Aynı husus Antalya vilayeti için de geçerlidir. Antalya'da nüfusun yaş gruplarında yoğunluk 20 ile 45 yaşları aralığındadır (% 35,58). Ancak belirtilmesi gereken asıl nokta, bu yaş aralığında kadın-erkek nüfus rakamlarında 44.120 (%60,68) kadın ve 28.593 (% 39,32) erkek ile belirli bir fark bulunmasıdır. Daha büyük yaş gruplarında da benzer bir özellik söz konusudur. Ancak yaş grupları küçüldükçe bu durumun farklılaştığı ve hatta tersine döndüğü gözlemlenmektedir. Örneğin, nüfusun yoğunlaştığı yaş gruplarından 13-16 aralığında büyük miktarda nüfus bulunmasına rağmen kadın-erkek sayılarında durum tersine dönmektedir. Bu durum elbette ki yukarıda belirtildiği üzere uzun savaş yıllarının doğurduğu bir sonuçtur.⁶²

Tablo 2: Yaş Gruplarına Göre Antalya Nüfusu

Yaş Grupları		0-1	1-2	3-6	7-12	13-19	20-45	46-60	61-70	71+	Yaş Bilinmeyen
Cinsiyet	Kadın	4.030 (%44,33)	7.460 (%46,42)	9.757 (%49,36)	9.959 (%46,62)	17.834 (%49,67)	44.120 (%60,68)	12.456 (%61,83)	3.500 (%56,55)	1.901 (%65,94)	143 (%57,89)
	Erkek	5.060 (%55,68)	8.609 (%53,58)	10.009 (%50,64)	11.402 (% 53,38)	18.074 (%50,33)	28.593 (%39,32)	7.690 (%38,17)	2.689 (%43,45)	982 (%34,06)	104 (%42,11)
Toplam		9.090 (%44,45)	16.069 (%7,86)	19.766 (%9,67)	21.361 (%10,45)	35.908 (%17,57)	72.713 (%35,58)	20.146 (%9,86)	6.189 (%3,03)	2.883 (%1,41)	247 (%0,12)

Kaynak: T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.XXI.

Bu verilere bakarak Antalya'da sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimi sağlayacak demografik bir alt yapının var olduğu ileri sürülebilir. Toplumsal gelişimi sağlayacak temel unsurun çalışıp üretebilecek insan gücünün bulunması gerekliliği düşünüldüğünde bu görüşü söyleyebilmek Antalya için hiç de zor olmamaktadır.

⁶² T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.129-120; Türkiye genelinde de nüfus yoğunluğu 4.949.520 kişi ile 20-45 aralığında ve kadın-erkek sayılarında en büyük fark yine bu yaş dilimindeydi. Ülke genelinde bu yaşlarda 2.797.916 kadın 2.151.604 erkek vardı. T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.XXXII.

3.4 Mesleklerine Göre Antalya Nüfusu

Anadolu nüfusunun büyük bir yekûnu yüzyıllardır tarım ve hayvancılık ile hayatını kazanagelmıştır. Coğrafi şartların getirdiği bu duruma siyasi faktörler de etkide bulunmuştur. Osmanlı imparatorluğunda bir reyanın toprağını bırakıp gitmesi kanun gereği suç sayılmış ve cezalandırılmıştır. Böyle bir ortamda Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar gelen süreçte Müslüman halk dinî yapının da etkisiyle ticarete yeterince atılmamış ve bu alan gayrimüslimlere bırakılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına gelindiğinde Osmanlı'dan alınan bu ekonomik yapı aynı biçimde devam etmekteydi. Bu vaziyetin farkında olan genç Cumhuriyet, bütçede önemli bir paya sahip olan aşar vergisini 1925 yılında kaldırma cesaretini sergileyerek çiftçinin destekçisi olduğunu göstermiştir.

Ülke geneli için belirtilen bu hususların nüfus sayım sonuçlarına bakıldığında Antalya için de geçerli olduğu görülmektedir. 1927 yılında Antalya'da bir mesleği olduğu tespit edilen 85.656 kişiden 75.018'i ziraat ile meşguldür. Bu da yaklaşık % 87,5'lik bir orana isabet etmektedir.⁶³ Yani Antalya halkı geçimini büyük çoğunlukla ziraatî faaliyetlerden sağlamaktadır. Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında Osmanlı'dan alınan geleneksel yapının bir devamı biçiminde zanaata veya ticarete dayanmayan ekonomik profilin aynı şekilde muhafaza edildiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3: Mesleklerine Göre Antalya Nüfusu

Meslekler	Ziraat	Sanayi	Ticaret	Serbest	Memur	Hâkim	Ordu	P.T.T	Muhtelif	Meslekler Yekûnu	Mesleksiz veya Meçhul
Kadın	32.626 (%43,49)	742 (%19,97)	311 (%10,07)	60 (%11,39)	16 (%1,74)	— (% 0)	— (% 0)	— (% 0)	324 (%22,01)	34.079 (%39,79)	77.081 (%64,93)
Erkek	42.392 (%56,51)	2.973 (%80,03)	2.776 (%89,93)	467 (%88,61)	903 (%98,26)	81 (%100)	804 (%100)	33 (%100)	1.148 (%77,99)	51.577 (%60,21)	41.635 (%35,07)
Toplam	75.018 (%87,58)	3.715 (%4,34)	3.087 (%3,60)	527 (%0,62)	919 (%1,07)	81 (%0,09)	804 (%0,94)	33 (%0,04)	1.472 (%1,72)	85.656	118.716

Kaynak: T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.XLVI.

⁶³ T.C.B.İ.U.M., a.g.e., s.XXXV; aynı durum ülke genelinde de geçerlidir ülke genelinde mesleği bilinen ve çalışan 5.351.215 kişiden 4.368.061'i ziraatla uğraşmaktadır. T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.XLVI.

Diğer meslek gruplarına bakıldığında önemli bir kısım [6.802] sanayi ve ticaret hayatında çalışmaktadır ve bu gurubun sadece 1.053'ü kadındır. Yani sanayi ve ticaret mesleklerinde kadın nüfus oranı oldukça düşük seviyelerdedir. Mesleksiz veya mesleği meçhul bireyleri gösteren rakamlar incelendiğinde ise, kadın birey sayısının erkek birey sayısından bir hayli fazla olması kadın nüfus içerisinde önemli sayılabilecek bir miktarın çalışmadığını göstermektedir.

3.5 Okuma Yazma Durumuna Göre Antalya Nüfusu

Türk milleti İslamiyeti kabul ettikten sonra yazı dili olarak Arapça'yı kabul etmiş ve daha sonra kurulan devletlerde bu uygulama sürdürülmüştür. Osmanlı imparatorluğunda halk Türkçe konuşsa da resmî yazı dilinde Arap alfabesi kullanılmaktaydı. Dolayısıyla eğitim dili de Arap harfleri ile gerçekleştiriliyordu ve temelde dine dayalı bir eğitim anlayışı mevcuttu. İmparatorluğun batılı devletlerin üstünlüğünü kabul etmesinden sonra dine dayalı eğitim dışında farklı okullar açılmaya başlandı. Özellikle Tanzimat dönemiyle beraber ülkede okullaşma oranını arttırma çabaları görülmektedir. Buna rağmen okullaşma düzeyi ve okuma yazma oranı oldukça düşük seviyelerde seyretmiştir.

1926-1927 yılı T.C. Devlet Salnamesi'ne göre Antalya'da 236 öğrencili 1 orta, 38 öğrencili 1 imam hatip okuluyla, 1.036 öğrencili 9 ilkokul ve merkez köylerinde 645 öğrencili 18 ve 6'sı kız olmak üzere 36 mevcutlu orta derecesinde 1 ticaret okulu bulunmaktaydı. Antalya vilayetinin kazalarında ise 3.400 öğrencili 70 adet ilkokul vardı.⁶⁴

1927 yılı nüfus sayımına göre, ülkenin okuma yazma bilen birey sayısına paralel olarak Antalya genelinde sadece 11.001 kişi okuma yazma bilmektedir [% 5,38]. Bu rakamın 9.316'sı erkek, 1.685'i kadındır. Bunun da ötesinde okuma yazma bilen kadınların 964'ü Antalya şehir merkezinde bulunmaktadır. Yani toplam nüfus içerisinde okuma yazma oranının düşük olmasının yanında kadın nüfus oranına göre okuma yazma oranı neredeyse hiç düzeyindedir. Bu sonuca göre, Antalya ili genelinde kadın nüfus içerisinde okuma yazma oranının ne kadar düşük seviyelerde olduğu anlaşılabilir. İlçe bazında değerlendirildiğinde; okuma yazma bilen birey miktarının en fazla olduğu yerler Antalya merkez ilçesi [3.984 % 10,97], Elmalı [1.419 % 8,75], Akseki [1.882 % 7,63] ve Korkuteli [1.123 % 4,42] idi. Bu konuda en geride bulunan ilçeler ise 239 kişi [% 1,37] ile Manavgat ve 526 [% 1,53] kişi ile Alaiye idi.⁶⁵ İl genelinde

⁶⁴ T.C. Devlet Salnamesi, 1926-1927, s.555.

⁶⁵ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.129.

193.371 kişinin okuma yazma bilgisi yoktur. Yani okuma yazma bilenlerin oranı % 5,38 ile Türkiye ortalamasının altında kalmıştır.⁶⁶

Eğitim sorunu, Cumhuriyetin ilk yıllarında okuma yazma ve eğitim seferberliğinin hızlanmadığı, Latin alfabesinin henüz kabul edilmediği bu yıllarda Osmanlı döneminden kalan yapının önemli çarpıklıklarından biri olarak Antalya'da devam etmektedir. Nüfusun 57.269'unun 7-19 yaşları arasında olduğu göz önünde bulundurulursa okula gitme yaşında oldukça önemli bir nüfusun var olduğu ortaya konulabilir.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Okuma Yazma Oranları ve İlçeler

İlçeler	Cinsiyet	Cinsiyet İtibariyle		İlçeler Bazında	
		Okuma Yazma Bilenler	Okuma Yazma Bilmeyenler	Genel İtibariyle Okuma Yazma Bilenler	Genel İtibariyle Okuma Yazma Bilmeyenler
Antalya	Kadın	964 (% 5,09)	17.987 (% 94,91)	3.984 (10,97)	32.340 (89,03)
	Erkek	3.020 (% 17,38)	14.353 (% 82,62)		
Akseki	Kadın	263 (% 1,77)	14.609 (% 98,23)	1.882 (% 7,63)	22.797 (% 92,37)
	Erkek	1.619 (% 16,51)	8.188 (% 83,49)		
Alaiye	Kadın	64 (% 0,33)	19.211 (% 99,67)	526 (% 1,53)	33.916 (% 98,47)
	Erkek	462 (% 3,05)	14.705 (% 96,95)		
Elmalı	Kadın	140 (% 1,59)	8.654 (% 98,41)	1.419 (% 8,75)	14.793 (% 91,25)
	Erkek	1.279 (% 17,24)	6.139 (% 82,76)		
Finike	Kadın	34 (% 0,43)	7.911 (% 99,57)	577 (% 3,82)	14.536 (% 96,18)
	Erkek	543 (% 7,58)	6.625 (% 92,42)		
Kaş	Kadın	80 (% 0,74)	10.741 (% 99,26)	862 (% 4,34)	19.001 (% 95,66)
	Erkek	782 (% 8,65)	8.260 (% 91,35)		
Korkuteli	Kadın	66 (% 0,49)	13.487 (% 99,51)	1.123 (% 4,42)	24.293 (% 95,58)
	Erkek	1.057 (% 8,91)	10.806 (% 91,09)		
Manavgat	Kadın	36 (% 0,39)	9.237 (% 99,61)	239 (% 1,37)	17.202 (% 98,63)
	Erkek	203 (% 2,49)	7.965 (% 97,51)		

⁶⁶ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.XXXV; ülke genelinde de sadece 1.111.496 kişi ve % 8 oranında okuma yazma bilen nüfus vardı. T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s. XLVI.

Serik	Kadın	38 (% 0,50)	7.638 (% 99,50)	389 (% 2.61)	14.493 (% 97,39)
	Erkek	351 (% 4,87)	6.855 (% 95,13)		
Toplam	Kadın	1.685 (% 1,52)	109.475 (% 98,48)	11.001 (% 5,38)	193.371 (% 94,62)
	Erkek	9.316 (% 9,99)	83.896 (% 90,01)		

Kaynak: T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.129-130.

3.6 Dönel ve Dinî Mensubiyete Göre Antalya Nüfusu

Osmanlı imparatorluğu çok dinli ve çok dilli bir yapıya sahipti. Ülkenin birçok şehrinde farklı dinlere mensup başka dilleri konuşan gruplar görmek hiç de zor değildi. Antalya ise eskiden beri gayrimüslim unsurların yerleştiği bir bölgeydi ve Osmanlı döneminin sonlarında % 5 oranında gayrimüslim nüfus bulunuyordu. Böyle dinsel belirginlikler üzerine kurulu bir yapısı olan Osmanlı imparatorluğunda tebaa, Müslüman, Ortodoks, Katolik, Protestan, Ermeni, Musevî vb. dinî farklılıklara göre ayrılanmaktaydı. Dolayısıyla Osmanlı dönemi nüfus sayımlarında bu ayırım gözetilmmişti. Aynı uygulama Cumhuriyetin ilk sayımlarında da devam ettirilmiştir. Buna göre 1927 yılında 204.372 kişilik nüfusa sahip Antalya’da 204.272 Müslüman bulunmaktaydı. Diğer dinî gruplar ise; 25 Katolik, 2 Protestan, 12 Ortodoks, 4 Ermeni, 18 Hıristiyan, 38 Musevî ve 1 de dini meçhul biçimindeydi. Belirtilen gayrimüslim nüfusun büyük kısmı da Antalya şehir merkezindeydi.⁶⁷ Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde Antalya’da % 5’lik dilimle 13-15 bin civarında olan gayrimüslim nüfusun böylece % 0,5 nispetine düştüğünü görmekteyiz. Anlaşılan odur ki gayrimüslim nüfus Antalya’yı terk etmiştir. Elbette bu yapıyı dönüştüren 1923 yılında Lozan Antlaşması kapsamında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan “*Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename ve Protokol*” idi.⁶⁸

Anadili itibariyle tasnife tâbi tutulan nüfusun büyük çoğunluğu Türkçe konuşmaktadır. [202.118 kişi]. Ayrıca, 1.324 Rumca, 3 Ermenice, 7 İtalyanca, 78 Arapça, 35 İbranice, 603 Çerkezce, 151 Kürtçe, 3 Arnavutça, 3 Bulgarca konuşan kişi bulunmaktadır.⁶⁹ Burada dikkat çekici husus 1.324 kişinin Rumca’yı anadili olarak göstermesidir. Sayıma göre Antalya’da 99 gayrimüslim bulunduğundan 1.324 Rumca konuşan nüfusun büyük kısmı Müslümandır. Bu ise mübadele öncesinde ve sonrasında Yunanistan’dan veya Yunanca konuşulan bölgelerden belirli miktarda Müslüman Türk unsurun Antalya’ya gelmiş

⁶⁷ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.141-143.

⁶⁸ Nüfus mübadelesinde Antalya için bkz: Ramazan Tosun, “*Türk-Rum Mübadelesi ve Antalya*”, *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu*, (18-19 Aralık 2003), Antalya, 2006, s.245-254.

⁶⁹ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s. 147-148.

olduğunu kanıtlamaktadır. Nitekim sayılan nüfusun 387'sinin Yunanistan doğumlu olması bu görüşü teyit etmektedir.⁷⁰

Tablo 5: Anadil İtibariyle Antalya Nüfusu

Anadiller	Cinsiyet İtibariyle Anadil		Anadil İtibariyle Toplam Oranlar
	Kadın	Erkek	
Türkçe	110.012 (%54,4)	92.106 (%45,6)	202.118 (% 98,9)
Rumca	713 (% 53,9)	611 (% 46,1)	1.324 (% 0,6)
Ermenice	— (% 0)	3 (% 100)	3 (% 0,001)
İtalyanca	— (% 0)	7 (% 100)	7 (% 0,003)
Arapça	16 (% 20,5)	62 (% 79,5)	78 (% 0,03)
İbranice	19 (% 54,3)	16 (% 45,7)	35 (% 0,01)
Çerkezce	326 (% 54,1)	277 (% 45,9)	603 (% 0,02)
Kürtçe	56 (% 37,1)	95 (% 62,9)	151 (% 0,7)
Arnavutça	— (% 0)	3 (% 100)	3 (% 0,001)
Bulgarca	— (% 0)	3 (% 100)	3 (% 0,001)
Sair veya Meçhul	18 (% 38,30)	29 (% 61,70)	47 (% 0,02)

Kaynak: T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.147-148.

3.7 Doğum Yerleri ve Tâbiyet İtibariyle Antalya Nüfusu

Osmanlı imparatorluğunun son dönemleri büyük savaşlar ve göçlerle geçirilmişti. Bu göçler Kafkaslar'dan, Balkanlar'dan, Kırım'dan ve Akdeniz adalarından gerçekleşirken, çok sayıda Türk, Çerkes, Boşnak, Arnavut, Pomak, Tatar gibi eski Osmanlı tebaasına mensup fakat ana dilleri Türkçe olmayan gruplar Anadolu'ya gelmişti.⁷¹

Antalya'ya ise Osmanlı imparatorluğunun son dönemleri ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Mora, Girit, Rusya ve değişik Balkan ülkelerinden çok sayıda göç gerçekleşmiştir. Öte yandan Kurtuluş Savaşı'nın ardından

⁷⁰ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s. 160.

⁷¹ Karpat, a.g.e., s.16.

Antalya'daki çok sayıda Rum şehri terk ederek Yunanistan topraklarına göç etmiştir. Meydana gelen bu hareketlilik tabiatıyla şehrin etnik, dinî ve dilsel yapısında değişikliklere neden olmuştur. 1923 yılında Yunanistan ile imzalanan Nüfus Mübadelesi Anlaşması sonucunda Antalya'da bulunan çok sayıda Rum Yunanistan'a giderken, Yunanistan'dan Antalya'ya bir kısım Türkler yerleştirilmiştir.⁷² Bu durumu 1927 yılı nüfus sayımında görmek mümkündür. Bu yılda Antalya ilinde 203.364 kişi Türkiye doğumludur. Sayım anında bir bölgede daimi olup olmadığı gözetilmeksizin hazır bulunan bütün bireyler yazıldığından Türkiye sınırları dışında doğumlu olan 987 kişinin doğum bölgeleri incelendiğinde, büyük bir yekûnunun Balkan ülkelerinden gelip Antalya'ya yerleşen Türk-İslam unsuru oluşturmaktadır. Bunların büyük kısmı Balkan savaşları döneminde gelmiş olmakla beraber bir kısmı da nüfus mübadelesi sonucu gelenlerdir.⁷³

Tablo 6: Doğum Yerleri İtibariyle Antalya Nüfusu

Ülkeler	Cinsiyet İtibariyle Doğum Yerleri		Ülkeler İtibariyle Toplam Oranlar
	Kadın	Erkek	
Türkiye	110.670 (% 54,42)	92.694 (% 45,58)	203.364 (% 99,51)
Mısır	— (% 0)	5 (% 100)	5 (% 0,002)
İran	23 (% 46)	27 (% 54)	50 (% 0,02)
Suriye	— (% 0)	2 (% 100)	2 (% 0,0009)
Sair Afrika ve Asya	157 (% 48,91)	164 (% 51,09)	321 (% 0,15)
Almanya	1 (% 25)	3 (% 75)	4 (% 0,003)
Arnavutluk	1 (% 100)	— (% 0)	1 (% 0,0004)
Avusturya	— (% 0)	2 (% 100)	2 (% 0,0009)

⁷² Mübadele döneminde Antalya'ya Bigadiça köyü, Serfiçe, Kesriye, Yenice-i Vardar, Lankaza, Karaferye, Girit, Selanik, Gelmeriye, Naslıç, Natrin, Kesendire gibi yerlerden mübadiller getirildiği bilinmektedir. Tosun, *a.g.m.*, s.251.

⁷³ Nüfus mübadelesi sonucu Antalya'ya esas göçün 1927 yılından sonra gerçekleştiği 1935 yılı nüfus sayımından rahatlıkla anlaşılabilmektedir. 1935 yılı sayımında Antalya'da Yunanistan doğumlu 2.883 kişi bulunmaktaydı. Bkz. T.C. Başvekâlet İstatistik Genel Direktörlüğü, **20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı-Antalya Vilayeti**, İstanbul, 1936, s.89; Türk ve Rum nüfusun değişimi Türkiye ve Yunanistan arasında uzun yıllar sorun olmuştur. İki ülke arasında "établis meslesi" olarak bilinen bu sorun 10 Haziran 1930 tarihinde imzalanan anlaşma ile çözülmüş ve iki ülke arasındaki mübadele sorunu ortadan kaldırılmıştır. Nitekim meydana gelen mübadele bu tarihten sonra hız kazanmıştır. İsrail Kurtcephe-Aydın Beden, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I**, Ankara, 2006, s.420-422.

Bulgaristan	15 (% 36,59)	26 (% 63,41)	41 (0,02)
Fransa	1 (% 100)	— (% 0)	1 (% 0,0004)
Yunanistan	192 (% 49,61)	195 (% 50,39)	387 (% 0,18)
Macaristan	3 (% 42,86)	4 (% 57,14)	7 (% 0,003)
İtalya	5 (% 20,83)	19 (% 79,17)	24 (% 0,01)
Lehistan	— (% 0)	2 (% 100)	2 (% 0,0009)
Romanya	3 (% 42,86)	4 (% 57,14)	7 (% 0,003)
Rusya	64 (% 65,98)	33 (% 34,02)	97 (% 0,04)
Sırbistan	13 (% 36,11)	23 (% 63,89)	36 (% 0,01)
Meçhul	12 (% 57,14)	9 (% 42,86)	21 (% 0,01)

Kaynak: T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.159-160.

1927 nüfus sayımında bireylerin vatandaşlık durumları da sorgulandığından Türkiye dışında doğumu bulunan 987 kişinin Antalya'ya yerleşmek amacıyla mı yoksa bazı geçici nedenlerle mi geldiği daha rahat anlaşılabilir. Buna göre toplam nüfus olan 204.372 kişi içerisinde sadece 61 kişinin Türkiye vatandaşı olmadığı tespit edilmiştir. 11 kişinin de durumu meçhul bulunmuştur. Burada da en büyük payı tamamı erkek olan 23 kişiyle İtalya almaktadır. Bu rakamın 15'i de Antalya şehir merkezinde sayılmıştı.⁷⁴ Anlaşılan Cumhuriyetin ilk yıllarında İtalyan işgali sonrasında İtalyanların Antalya üzerinde olan ticarî faaliyetleri azalmış olsa da tamamen kopmamıştır. Sayım sırasında Antalya'da bulunan diğer ülke vatandaşları miktarı da şöyleydi:

7 İran, 5 Alman, 3 Avusturya, 3 Belçika, 4 Fransa, 2 Yunanistan, 7 Macaristan, 2 Lehistan, 3 Sırbistan, 1 Rusya ve 1 kişi de hangisine ait olduğu belirlenemeyen 1 Avrupa ülkesi vatandaşı bulunmaktaydı.⁷⁵

3.8 Sakatlıklar İtibariyle Antalya Nüfusu

1927 sayımında ülke nüfusu sakatlıklar itibariyle de sayıma tâbi tutulmuştur. Bu sayede hangi ilde ne kadar sakat vatandaş olduğu

⁷⁴ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.152-153.

⁷⁵ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s. 153.

anlaşılabilmekte ve uzun savaş yıllarının bedensel etkisi izlenebilmektedir. Bu bağlamda, Antalya ilinde, toplam 3.221 özürlü vatandaş bulunmaktaydı. Bu rakam toplam nüfus içerisinde yaklaşık % 1,58'lik bir nispete tekabül etmektedir. Öncelikle sayımda elde edilen bu oran sayesinde Antalya halkının fizikî yönlerden sağlam olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu rakamın 1.806 gibi önemli büyük bir bölümünün önemli sayılmayan sakatlıklar olduğu söylenebilir. Böylece Cumhuriyetin ilk yıllarında çalışabilirliği ve sağlamlığı bakımından Antalya ve çevresinin büyük yararlar sağlayacağı âşikardır. Öte yandan nüfusun en fazla etkilendiği sakatlık 1.086 kişi ile topallıktır. Bu kişilerin büyük kısmının I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarından kalmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁷⁶

Tablo 7: Sakatlıklara Göre Antalya Nüfusu

Sakatlıklar		Sakatlığı Olmayanlar	Kör	Sağır ve Dilsiz	Topal	Çolak	Kambur	Çeşitli Sakatlıklar
Cinsiyet	Kadın	110.102 (%54,74)	176 (%46,19)	86 (%36,44)	449 (%41,34)	78 (%18,53)	9 (%27,27)	260 (%24,44)
	Erkek	91.049 (%45,26)	205 (%53,81)	150 (%63,56)	637 (%58,66)	343 (% 81,47)	24 (%72,73)	804 (% 75,56)
Toplam		201.151 (%98,42)	381 (%11,83)	236 (%7,33)	1.086 (% 33,72)	421 (%13,07)	33 (%1,02)	1.064 (%33,03)
		(%1,58)						

Kaynak: T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s.141-142.

Sonuç

Antalya, coğrafi konumu münasebetiyle tarih boyunca bölgeye hâkim bütün devletlerin hâkimiyet sahası içerisinde yer aldığından demografik açıdan çeşitli unsurların yerleştiği kozmopolit bir kent görünümündeydi. Türk egemenliği döneminde ise Türk unsurunun doğal olarak artması neticesinde, Cumhuriyet dönemine kadar çeşitli etnik grupların bulunduğu klâsik bir Anadolu kenti vaziyetini muhafaza ettiği Osmanlı salnameleri ve nüfus sayımlarından anlaşılmaktadır.

Osmanlı imparatorluğu döneminde nüfus kütüklerinin kayıt altına alınması usulü yeterli olmadığından alınan sonuçlar kesin sonuçlar olarak

⁷⁶ T.C.B.İ.U.M., 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül-I, s. 142.

değerlendirilmemelidir. Dolayısıyla Antalya'nın demografik yapısına ilişkin ilk kesin veriler Cumhuriyet döneminde elde edilmiştir. Zira Cumhuriyet yönetiminin 1927 yılında gerçekleştirdiği ilk nüfus sayımı, her ne kadar eksik tarafları bulursa da, Osmanlı sayımları ile karşılaştırılamayacak derecede başarılı bir sayım olmuştur.

Antalya'nın, Cumhuriyetin ilk nüfus sayımı sonuçlarına göre irdelenmesi Cumhuriyetin ilk yıllarındaki demografik profilini ortaya koymaktadır. Antalya 204.372 kişi ile nüfus bakımından orta büyüklükte kentler sınıfında bulunmaktaydı ve bu rakamın büyük bir kısmını genç nüfus teşkil etmekteydi. Genç nüfusun yüksek düzeyde bulunması, çalışabilirlik, üretilebilirlik yönlerinden, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki koşullar dikkate alındığında, Antalya için büyük avantajlar sağlayacağı aşikârdır. Ancak bu genç nüfus da dâhil olmak üzere Antalya halkının çok büyük bir yekûnu okuma yazma bilmemekteydi; ki bu durum Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e kalan önemli sorunların başında gelmektedir.

Antalya nüfusu ülke genelinde olduğu üzere şehir merkezlerinden ziyade kırsal kesimde yaşamaktaydı. Bir bireyin kent merkezinde yaşaması için öncelikli üretim faaliyetinin esnaf, zanaat ticaret vb. meslekler olması gerektiği düşünüldüğünde; Osmanlı'dan beri devam edegelen ekonomik yapıya bağlı olarak Türk-İslam ahalinin bu gibi ekonomik faaliyetlere eğiliminin sınırlı olmasından dolayı zirâî faaliyetler ağırlık kazanmıştır. Dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında Antalya halkının büyük kısmı kent merkezlerinden ziyade kırsal kesimde yaşamaya devam etmekte ve geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktaydı.

Türk halkının uzun ve yorucu savaşlardan çıkmış olmasından dolayı Cumhuriyetin ilk yıllarında ülke genelinde olduğu gibi Antalya'da dul kadın sayısı dul erkek sayısına oranla çok daha fazla çıkmıştır. Vefat nedeniyle eşlerinden ayrılmış çok sayıda kadının bulunması toplumun belirli bir kesimini psikolojik yönden etkilemiş olabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Sayım sonuçlarından varılan önemli tespitlerden biri de Osmanlı döneminde % 5 nispetinde bulunan gayrimüslim nüfusun Cumhuriyetin bu ilk yıllarında artık çok düşük seviyelere çekilmiş olduğudur. Antalya'daki gayrimüslim nüfus çekilirken az sayıda Türk mübadil gelmiştir. Bu değişim tabiatıyla Antalya'nın demografik yapısını etkileyen önemli gelişmeler arasında yer almaktadır.